

اکارن انند

(نجم حسین سید دے اک کھیال بارے وچار)

Abstract:

Najm Hosain Syed is renowned punjabi critic, poet, and Drama writer. This research artical relates to the Drama " Sangri " of the said writer. Literature is a very important source to analysis and to know about the history. In this artical researcher have compared the views and thoughts of Baba Faried (13th century) and Rosa Laxumburg (20th century). Inspite of the difference in their time and place, this drama approves of their very much same social approach.

Keywords: Najm Hosain Syed, Punjabi, Renowned, Critic, Drama writer, Sangri, Literature, Baba Faried, Social

سانگری

پہلی کلی:

ویلا: بارھویں صدی دا دوجا ادھ،

ہندوستان وچ ترک بادشاہی، تخت دلی،

بادشاہ وانی واناں کیریاں دی کیتی اُچ دا چوکھا حصہ فوج تے افسراں راہیں اُگراہ کے خزانے

وچ رکھ گھنیدے نیں تے اوہدے سر تے فوجاں ودھاوندے تے اپنا راج گھوکاوندے نیں پئے۔

تھاں: ستلج نیں دی کندھی اُتے اک شہر اچو دھن (جیہڑا ہُن پاک پٹن اے)۔ شہروں باہر فرید دا

ڈیرہ۔ فرید نوایاں ورھیاں دے ہو گئے نیں۔ ساری عمر لوکاں نوں جیون دات سمجھاو تے

سچ دا جیون جی وکھاو وچ لگھائی نیں۔ کوئی مل مالکی نہیں۔ ہر رنگ دے مال منال نوں

تجیو نیں۔ ہر رنگ دے سرکاری اُمرائی تھا پڑے نوں پرے رکھیا اے۔

ماڑے گٹڑے لوک ہر جات تے مذہب دے آؤندے نیں دینہہ پر رات۔ آپنیاں اوکڑاں

پواڑیاں دا اُپا چھدے نیں۔ ڈھیر نذر نیاز اکٹھی تھی ویندی اے۔ نقد وی، جنساں وستاں وی۔ شام

تائیں ہر شے لوڑ ونداں وچ ونڈتج ویندی اے۔ کوئی ذرا جیہی چیز وی رات نہیں رکھی جاندی۔
فرید اک مُید نال صف تے بیٹھے نیں۔ تہمت گڑتا سادہ۔ سرتے پنکا۔ ایہہ مُید مہینے توں
اوہناں دے کول اے۔ ہُن وِیا پیا ہوندا اے۔ فرید اٹھے نیں۔ مُید نوں سینے لایو نیں۔

مُید: دُعا

فرید: (ہتھ چائے نیں) جا، انند مان ہر گھڑی، اکارن انند، ہر پل اکارن انند۔ (مُید گوڈے
چھوہے نیں تے رُ پیا اے۔)

دُوجی کلی:

ویلا: ویہویں صدی دا دُوجا دہاکا،

راس والی دی چڑھت دا اُلٹا پیا تھیندا اے۔ سال پہلوں روس وچ تھیا اے۔ ہُن جرمنی
وچ خلقت اٹھدی اے پئی۔

تھاں: جرمنی دے اک شہر دی جیل۔ کوٹھڑی وچ روزا لکسمبرگ لمی پئی سوچدی اے۔ ادھ چانن ادھ
ہنیر۔ گھنی چُپ چان۔ ٹھہر ٹھہر کے آؤندا پہریدار دیاں بوٹاں دا واج روڑی دی رگڑ وچ رلیا۔
روزا سنتا لیاں دی اے۔ ہُن تائیں سارا ویلا مل ویہار نوں اُتھل کے گل جگ اُتے سانجھ
آن دے آہر وچ لائیوس۔ ڈھیر لکھتاں لکھیاں نیں۔ اُتھکار جوڑی جوڑن دا جتن کیتا
اے، دینہہ پر رات۔

روزا: ہنیری رات اے۔ سنھا اکلاپا۔ میں ایس کال کوٹھڑی وچ پئی ہوئی آں۔ تیجا ورھا اے جیل
وچ۔ پتھر یلا فرش اے، تھلے۔ بھو دا ستھر۔ پر عجیب سرور اے، اچرج ترنگ ہمیشہ وانگ، اک
پل وی واندانہ نیں۔ کیہ بھیت اے ایس اکارن انند دا۔ خبرے۔۔۔۔۔ کیہ۔۔۔۔۔ لگدائے
جیون آپ ای کارن اے۔۔۔۔۔ (1)

وچار:

سانگ ڈراما ہے تے سانگڑی سمجھو نکا سانگ۔ سانگ دی ورتوں بکھے شاہ کیتی ہے ”واہ سانگی
سانگ رچایا“۔ جیون پیکھنا ہے۔ ”پیکھنا“ سمجھو تھیڑ ہے۔ تھیڑ اُتے پاترونو سانگ بنا کے بہروپ بنا
کے کھیال کھیڈ وکھاؤندے ہن۔ کھیڈ راہیں کیتی گل چیتے رہندی اے۔ کھیڈن ہار جیون دے کسے کچھ
نوں سانگ رچا کے کھیڈ وکھاؤندا ہے۔ بال پن وچ کھیڈاں کھیڈ دے جی جدوں وڈے ہو جاندے
نیں تے کم تے لگ کے کھیڈ بھُل ویندے نیں۔ جیون دی سچ کھپ وچ دینہہ پر رات رُجھے رہندے
نیں۔ کدائیں ویہل ڈھیوے تاں کھیڈ ویکھ کے من پرچاؤندے نیں۔ اپنے بال پن نوں چیتے وچ سچرا

کردے ہیں۔ کیوں کھیڈ دیاں رُوپ وٹاؤنا تے وڈیاں دیاں نقلاں کرویکھنیاں دکھاؤنیاں تے ہس ہس بے حال ہونا۔ ساگ آکھن نوں تاں کھیڈ ہے پر جیون دے گُوڑ نوں موہرے کریندی ہے ایہہ کھیڈ۔ مل ویہار دے کھلوتے ویہن وچ وگدیاں نوں جھٹ کھلیار کے ایس دا کچ وکھال دی ہے۔ ایہہ ساگٹری پڑھی تاں ویلے تے تھاں دی باندھوں آزاد جنیاں دا جیون رنگ ویکھیا۔ آؤ سنگ پڑھ ویکھئے متاں اساں وی کھیڈ لوئے جھٹ پل۔

نکی جیہی کھیلاڑی دو جھاکیاں دی ہے۔ دو دکھ ویلیاں دی کتھا ہے۔ دو کھو جواں دے جی ہن فرید تے روزا۔ دوہاں دی بولی دکھ ہے۔ دوہاں دا میل دکھ اک زبئی ناری۔ دوہاں دی سوچ سانجھ وکھائی ہے ایس ساگٹری نے۔ پہلی جھاک دا ویلا بارھویں صدی دا دوجا ادھ اے۔ تُرکاں دی بادشاہی اے ہندوستان اندر۔ بادشاہی جیویں ہوندی اے نماںیاں نتانیاں دا جیون اوکھا کر کے اوویں ای ہے ایہہ شاہی وی۔ اجودھن بیٹھے فرید دی دُعا ہے اپنے مُرید لئی جواوہ انند مانے ہر گھڑی۔

دوجی جھاک وچ ویلا ویہویں صدی دا دوجا دہاکا ہے۔ ویلا بدلد ا ہے پیا خلقت سُر ت وان پئی تھیندی اے۔ جرمنی شہر دی جیل اندر کال کوٹھڑی وچ ہے روزا لکسمبرگ۔ سوچیں پئی ہے جو ترے ورھیاں توں جیل وچ اے۔ جیل دی سختی جھاگدی اے پئی تے حیران اے جو کیہ سکھ ہے اندر۔ اکارن انند ہے ہر پل۔

ساگٹری پڑھن ہار نوں سوچیں پاؤندی ہے جو ویکھو فرید ہندوستان بیٹھا ہے دُراڑے پنڈ اندر تے روزا جرمنی شہر دی کال کوٹھڑی اندر۔ فرید بارھویں صدی وچ جو گل کریندا ہے اوہا گل روزا ویہویں صدی وچ پئی کریندی ہے۔ تھاں تے ویلا کیوں ہک تھئے نیں ایس ساگٹری اندر۔ جُوہ تے ویلے دی باندھوں آزاد ہن فرید تے روزا۔ دکھ بولی ہوندیاں وی سوچ کیوں اک ہے دوہاں دی۔ ایہا ہے پرکھن والی گل۔ سانجھ دوہاں دی ہے گل جیون نال لاگ۔ جیون کیہ ہے؟ جیون آہر کیہ ہے؟ جیون سانگے کیہ ہن؟۔ جیون دیاں مڈھلیاں چکھاں نے ایہناں دوہاں نوں جیون سُجھان دتی۔ درجے بند ویہار دی گُوڑی نیہہ پچھانی۔ سانجھ ہار تے کرنہار دی ونڈ نوں تروڑن دا جتن کیتا۔ جتھے حاکم میل مل مارن دے نت نویں ڈھنگ پیا سوچدا آہاوتھے ایہناں (فرید تے روزا) مل ہن نمائی خلقت دا درد پچھانیا۔ مل ویہار اندر جیون جال دیاں منکھی ہوند اندکارن کیوں مانے۔ ایہناں دوہاں نری ایہہ گل ای نہیں کیتی سگوں پورا جیون ایس انند ویلے نوں لیاون کیتے دان کیتا۔ اوہ بھلک نت پئی چتاری جو ہر ہوند لئی انند بنے۔ اوہ آؤنی گھڑی نت پئی اڈیکی جو میل بند ویہار دی قیدوں اُدھارے نمائی خلقت نوں۔

ساگٹری وچ پرکھن جو گل ہے جو فرید تے روزا دی گل دو یا چار ہُمیلیاں دی ہے۔ اوہ ویلا جس وچ ایہہ گل پئے کریندے نیں تے اوہ تھاں جتھے گل پئے کریندے نیں اوس دا ویروا ہے۔ ساگ

دی مُڈھلی پچھان ویلے تے تھاں دی دس ہے۔ جس ”اننداکارن“ دی گل ہے ایس ساگڑی وچ اوس نوں سمجھن کیے رتا نچھاون لوڑیندا ہے اوس ویلے داجس وچ ایہہ گل کیتی گئی۔

فرید دا ویلا بارھویں تیرھویں صدی دا ہے۔ فرید دیاں اکھیاں حکومتاں دے لہا چڑھا پیاں ویکھدیاں نیں۔ کیہ پتہ دی وردی ہے پئی خلقت نال ہر نویں حاکم دے آون تے پُرانے دے جاون اُپر۔ رزق وسیلیاں وچ وڈا کم واہی نیجی تے پشو پالی ہے۔ نما نے کسی گئی وی ہن وچ وچ، جو سرکار دربار نال جو گئے اوہ تر گئے۔ حکومت بندی ہے طاقت سر۔ طاقت بندی ہے دھن تے زور پاروں۔ زور وی اُنج بندا تے دھن سرائی ہويا۔ دھن تے سر تے فوجاں جوڑیاں جاندیاں نیں تے بلہ بولیا جاندیاں اے۔ فوجاں دی بھرتی کتھوں آؤندی اے ماڑیاں، نما نیاں، بھکھ دے پھنڈیاں کولوں۔ جیون کان ڈھڈتاں بھرنا ہويا۔ واہی نیجی نال جو اُتج ہوندى اے اوہ ادھی تاں معاملے وچ سرکاری کھاتے جمع ہو جاندی اے۔ رہندی فوجاں دیاں حملیاں وچ مک جاندی اے۔ سرکار جو بندی تاں خلقت دی سیوا کیے ہے۔ پر اصولوں کل پئی متانی خلقت سرکار دی سیوا کریندی ہے دینہہ پر رات۔ جوان پُتر ماڑیاں دے فوجاں وچ بھرتی ہو کے مردے نیں سرکار نوں ودھاون تے بچاون کان۔ رہندے جنے جنائیاں واہی نیجی کر کے سرکار دے کوٹھے بھریندے نیں۔ اجیے ویلے وچ سکھ داپل کتھوں ڈھیوے وچاری خلقت نوں۔ فرید وی ایہہ سبھ انہونی ہوندى ویکھی۔ پڑھ لکھ کے سُر سار ہوئی جو خلقت دے بھکھ دا کارن کیہ ہے؟ کیوں کر نہاریاں اُنہال جر کے وی سکھنے ہن؟ کیوں اُمراء و زراء تے حاکم کچھ نہ کر کے وی رے ہن۔ عام خلقت نوں تاں فوجاں ہتھیاراں دی لوڑ ای نہیں۔ فوج ہتھیار تاں لوڑیندا ہے مل مار نوں اپنی مل سانبھن کیے۔ نما نے ہن ای سکھنے اوہناں کول ہے ای کیہ جس دے کھسن دا بھو ہووے۔ مل مار حاکم جو مل ماری بیٹھا ہے اوس نوں ڈر ہے اپنی مل دے کھسن دا۔ اپنا ڈراوہ خلقت دا ڈر بناؤندا ہے دھن دے زور پاروں تے بھولی خلقت پُتر دھیاں جم جم ڈا ہوندى ہے حاکم دے زور اگے۔ اپنی گل کمائی ہتھیں شاہی خزانے تاردی ہے تاں جو تخت سلامت رہوے۔ خلقت سوچدی اے تخت ہوسی تے اساں ہوساں، تخت نہ ہويا تاں اساں وی مک ویساں۔ کون دے ایہناں نوں جو تخت ملکیاں ای تاں اسیں بچ سکے ہاں۔ ایہہ کم کریندے ہن فرید ورگے سیانے۔ فرید خواجہ بختیار کاکی دے مُرید آہے۔ خواجہ بختیار کاکی دے مُرشد خواجہ معین الدین چشتی اجمیری آہے۔ کم ایہناں سبھناں دا دکھی خلقت دا درد و نڈن ہويا۔ فرید نے دلی ورگا وڈا شہر چھڈیا تے ستلج کنڈھے اجودھن آڈیرا لایا۔ اجودھن ملتان شہر لاگے نکلی جیہی وتی، ماڑی مخلوق دی وسوں۔ کپے کپے گھر، سادار ہن سہن، سادی میل ورتن، شہر دے گوڑ وکھالے جیون توں دور۔ فرید نما نیاں نال نما نا ہو کے جیون لنگھایا۔ وکھو وکھ حاکماں اپنے اپنے ویلے اندر جاگیراں جائیداداں دیون دا پورا ٹل لایا۔ فرید جانو ہا ایہناں وسیلیاں گندلاں دا سو ہر وار نانہہ چا کیتی۔ اپنی نیجی

مل ملکہ نہ بنائی۔ ڈھیر نذر نیاز جُوتی پر سبھ ونڈ کے سَکھ سوونا راتیں۔ فرید بارے ایہہ جانکاریِ مِلدی ہے کتاب ”فوائد الفوائد“ توں۔ خواجہ نظام الدین دے مُرید امیر حسن سجری دیاں یادداشتاں ہن ایس کتاب اندر۔ خواجہ نظام الدین اولیاء فرید دے مُرید ہوئے۔ فرید دے جیون دے اخیر تین ورہیاں وچ دو دو مہینے (شعبان، رمضان) فرید کول گزارے۔ فرید نال اجیہی جُوت بنی جس جیون رنگ ای بدل دتا۔ جوگل سانگڑی وچ آئی ہے ”اکارن انند“ دی اوہ کتاب فوائد الفوائد وچ مِلدی ہے۔ فوائد الفوائد دی ترتیبی جلد دی چوتھی مجلس وچ ایہہ واقعہ آیا ہے۔ آؤ ایہہ واقعہ وی پڑھ ویکھئے کیہ دسدا ہے ”اکارن انند“ بارے:

”خواجہ نظام الدین اپنا سُننا سُنایا کہ فرید الدین ہوراں نوں سُننے وچ ویکھیا، اوہناں آکھیا روز سو واریں ایہہ دُعا پڑھیا کرو۔

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل

شئ قدير

(اللہ توں وکھ کوئی عبادت لئی نہیں، اوہ کلا اے، کوئی اوس دا شریک نہیں، اوسے دی بادشاہی اے، اوسے دی صفت اے، ہر شے اوسے دے وس وچ اے۔)

جدوں میں جا گیا تاں ایہہ دُعا روز پڑھن لگا کہ فرید الدین نے آکھیا اے تے ایہدے وچ کوئی اُچھ تاں ہوسی ایس نوں پڑھن دی۔ پھیر میں مشائخ دیاں کتاباں وچ پڑھیا کہ ایس دُعا نوں روز سو واریں پڑھن والا ظاہری اسباب دے بغیر خوش رہسی تے خوش جیون لگھاسی۔ میں سمجھ گیا کہ شیخ دے آکھن دا کارن وی ایہی سی۔ ایس دُعا دی وڈیائی دسدیاں آپ نے حدیث دا حوالہ دتا کہ ہر نماز پچھوں دس واریں ایہہ دُعا پڑھن انج اے جیویں ہزار غلام آزاد کرن۔

پھیر آپ نے دسیا کہ فرید نے اکواری ہور مہینوں سُننے اندر ڈیگر (عصر) دی نماز پچھوں پنج واریں (سورہ النبأ) پڑھن دا آکھیا۔ میں ایس تے عمل کرن لگا کہ ایس وچ میرے لئی کوئی خوشی ہوسی۔ اک تفسیر وچ پڑھیا کہ ایس سورت نوں عصر دی نماز پچھوں پنج واریں پڑھن والا حق دا ہو جاندا اے، تے اوس نوں اللہ دا عاشق آکھیا جاندا اے۔ جیویں کوئی کسے بندے دی محبت وچ گرفتار ہوئے تے آکھیا جاندا اے اوہ اوہدا عاشق اے۔ اتھھے وی ایہی مطلب اے کہ اوہ حق دے عشق وچ اے۔ سنگت پڑھیاں نوں نظام الدین نے آکھیا کہ تئیں وی ایسے راہ پے ترو۔“ (2)

فرید الدین ہوراں نظام الدین نوں دو دُعاواں دسیاں نیں پڑھن لئی سُننے وچ۔ اک دے پڑھن دا پھل بے سبب خوشی اے۔ ایہہ پوری آزادی اے جو نظام الدین لئی فرید چاہوندے نیں۔ خوشی

سبب توں دکھ ہوئے دُنیاوی خواہشاں توں دکھ ہوئے تاں اوس دا سواد ای ہور اے۔ کیوں جو خواہشاں توں دکھ خوشی اوتھے لے جاندی اے جتھے ویہاری لوڑاں مک جاندیاں نیں۔ دُنیاوی خواہشاں توں دکھ ای کوئی شے اے اوہ جو فرید دی دُعا اندر مل گئی اے۔ ایہہ ویہاری لوڑاں توں آزادی ای اصل خوشی اے۔ جو جی سبیاں توں آزاد اے اوہنوں ڈیپریشن نہیں ہو سکدا۔ اپنے کیتے دا جھورا ای ڈیپریشن بناندا اے۔ بے سبب خوشی ایس توں وی آزاد کردی اے کہ انج نہ ہوندا۔۔۔ انج ہوندا۔۔۔ ایہہ غلط ہويا۔۔۔ ایہہ کیوں ہويا؟ فرید دا نظام الدین نال کیتنا گوڑھا رشتہ اے کہ اوہ اوس نوں بے سبب خوش ویکھنا چاہوندے نیں۔ جدوں بنا ظاہر وجہ دے ہر شے نال رشتہ قائم اے تے خوشی اندرے اندر لہردی اے ہر پل۔ فرید سُننے وچ آکے نظام الدین نوں ایہہ وی دسدے نیں، کہ توں کلا نہیں، مینوں نال ای جان اپنے۔ ایہہ وی بے سبب خوشی دا سبب اے۔

دوجی دُعا نوں پڑھن والا اسیر حق ہو جاندا اے، مطلب حق دی حُجبت دا اسیر ہو جاندا اے۔ حق دی حُجبت ساریاں حُجبتاں نوں اپنے اندر اکٹھا کر لیندی اے۔ ہر اک نال پیار دار رشتہ بن جاندا اے بظاہر بے وجہ پر اصل وچ وجہ ہے۔ سچ نال رشتہ۔ پھل نوں ویکھ کے خوش ہونا، رُکھ نوں ویکھ کے خوش ہونا انج ای اے جیویں کسے جیوندے جی نال پیار دار رشتہ ہوئے۔ زندگی نال حُجبت وسیع تے آزاد ہو گئی اے۔ قُدرت دے ہر رُوپ نال پیار اصلوں قُدرت نال ای پیار اے۔

نَوَادِ الْفَوَادِ والا واقعہ ای اتھے ساگنڑی دے رُوپ مُڑاسا نوں چیتے کروان آیا ہے۔ اساڈے دُکھ دا کارن مل ماری توں دکھ گُجھ دی نہیں۔ مل زری حاکم مالک کول ای نہیں سگوں ہر جی کوئی نہ کوئی مل بنائی بیٹھا ہے بھاریں اوہ نکلے توں نکلی ای کیوں نہ ہووے۔ مل دانشتہ ہر اک دے مونہہ نوں لا کے ای تڑا اے مل ویہار۔ ایس توں دکھ ہوون ای اکارن انند ہے۔ مل توں اپنی ہوند نوں اُدھارن ای سَکھ دے راہے پاؤندا ہے۔ مل ویہار وچ ہر سَکھ مل نال جُڑیا ہے۔ مل توں بنا وی کوئی سَکھ دی شکل ہے ایہہ وسر گیا ہے پت چیتے وچوں۔ ویکھو فریدی دوہڑا ایہا چیتے پیا کرویندا ہے رِزق سانجھ ای سَکھ سانجھ ہے:

مت ہوندی ہوئے ایانا، تان ہوندے ہوئے نتانا

ان ہوندے آپ ونڈائے، کو ایسا بھگت سدائے (3)

دوہڑا دسیندا ہے تن رنگ جیون دے جو ”میں“ بناؤندے ہن۔ ایہناں دے سر اُپرای وڈیاں پچھاناں بندیاں نیں۔ ایہہ پچھاناں دکھریواں بناوندیاں نیں تے ویہار نوں درجے بند کریندیاں نیں۔ پہلی گل ہے ”مت“۔ مت، سمجھ سُر ت ہے، ساریاں۔ بندے کول علم جتنا وی ہووے اوہ گل قُدرت دا لیکھا نہیں کر سکدا۔ ویہار اندر پاء پڑھیاوی شیخ اکھواندا اے۔ فرید دسدا ہے جو مت سمجھ شعور ہوندیاں وی ایانے ہوون وڈیائی اے۔ اپنے علم دا رعب پاؤن تے ہوراں نوں جاہل سمجھن مت والیاں داکم نہیں۔ علم

جتنا ہووے عاجزی اوتنی ودھدی اے۔ جتھے علم نال وڈیائی بنے اوتھے سمجھو علم ہے ای نہیں۔ ایانا، بال وی ہوندا اے جو ہر ویلے نویں دی بھال کریندا اے۔ سبھ نال پیار کردا اے۔ ایانا ہر پل اچنبھے وچ ہوندا اے۔ ایہہ اچنبھا ای جیون ٹورا اے۔ جتھے قدرت نوں جان بھن بھال دی تاگھ مک ونجے اوتھے جیون کھلوت موت سمجھو۔ علم والا جے علم اندر بند ہو جاوے تے اوہ اپنی وس اندر آپ ای مک ویندا اے۔ ”تان“ زور ہے طاقت۔ تان ہونداں وی تنانا ہون وڈیائی ہے۔ تان دے سر تے ظلم جبر دھرو دھکا کرنا بند یائی نہیں۔ تان جے ماڑے دا حق کھوہن دی تھان نمائے دے حق دی واج بنے تاں اصل تان اے۔ قدرت توں وڈی طاقت کوئی نہیں پر قدرت سبھ نال ساواں ورتدی ہے۔ جیون دی مڈھلی لوڑ ان ہويا۔ ان جس کول ہووے اوہ اوس اُپر مل نہ مارے سگوں ونڈ کھائے تاں سمجھو اوہ آپ قدرت دا تھ ہے۔ جیویں قدرت ان اُچاؤندی تے ونڈدی ہے۔ بھگتی تاں تُری دیونہارتوں ہے سبھ توں وڈی بھگتی قدرت دی ہے۔ بھگت ونڈن ہار تے ونڈ کھاون ہار ہے۔ بھگت دے ارتھان دا ویروا کتاب ”سر دل“ دے مضمون ”دو بھگت پوڑیاں“ وچ نجم حسین نے کہتا ہے:

”بھگت دا مطلب ارتھالیاں اوہا کریندیاں نیں جو عام ہوندا آیا ہے۔ رب دے عشق وچ لین ہون والے۔ پر پہلوں اک ہور مطلب کر کے۔ اوہ مطلب ہے ونڈ، اُن دی ونڈ، رزق دی ونڈ۔ بھگت لفظ دامول ارتھالیاں آپ دیندیاں نیں ”بھج“۔ بھج کے ٹوٹے ہو کے ونڈیون ہے بھگتی۔“ (4)

جدوں جیون ورتارا سانجھ اُچاوان تے ونڈ کھاون ہووے تاں درجے بند وپہار نہیں بندا۔ کرنہار تے سانجھہار دی ونڈ نہیں ہوندی۔ سبھ کرنہار تے ونڈ کھاون ہار ہوندے نیں۔ ایہا ویلا ہے اکارن اند دا۔ جدوں بندہ تے قدرت ہک مک تھیون۔ ہر داہر نال سچ سنگ ہووے۔ کوئی حاکم کوئی محکوم نہ ہووے۔ دھن تے زور دا کھالانہ ہووے۔ سگوں پیار پریت دا سیندھ ہوئے جی دا جی نال۔

فرید دا آکھیا ”اکارن انند“ تاں اساں ویکھیا۔ ہُن روزا دی آکھی وی ویکھینے اوس دے ویلے اندر جا کے تاں سہی ہووے کیہ سانجھ ہے دوہاں دے آکھے دی۔ روزا لکسمبرگ (1871-1919) پولینڈ وچ جی۔ (5) سولاں ورھیاں دی عمر وچ سوشلسٹ پارٹی نال جُو گئی۔ اٹھاراں ورھیاں دی عمرے پولینڈ چھڈ کے سویٹزر لینڈ چلی گئی۔ پھیر جرمنی جا ڈیرے لائے۔ سیاسی کم دے نالو نال اپنی پڑھائی وی کردی رہی۔ اپنے ڈاکٹریٹ دے کم وچ وی روزا نے ویروا کیتا پولینڈ دی راسوالی دا۔ اخباراں وچ مضمون لکھدی۔ پہلی وڈی لام ویلے ”ریڈ روز“ اکھواندی سی۔ ان جھک ہو کے گل کریندی پنا کسے ڈرتے۔ بڑی واری پھڑی گئی تے جیل وی گئی۔ جیل نے وی روزا دے ارادے نوں کدیں ڈولن نہ دتا۔ قید دیاں اوکڑاں جھاگ کے روزا دی پکیائی دِن و دھدی گئی۔ نماںیاں نال ہوندا دھرو ویکھدی

تے اوس دا اُپاء لکھدی۔ راسوالی دی چڑھت دا ہنیر سی ہر پاسے۔ روزا توں خطرہ سی راسوالاں نوں تے اوس دا اخیر حل اوہناں ایہا کڈھیا جو اوہنوں مار کے پانی وِچ روڑھ چھڈیا۔ روزا دی حیاتی لمی نہیں سی پر تھوڑے ویلے وِچ اوہ ان مگنا کم کر گئی۔ خلقت دے من اندر جو آدر روزا دی سی اوہ اوہدے مرن چکھوں ہو روڑھ گئی۔ آزادی دے جیہڑے بیس روزا کیرے اوہ آؤندے ویلے وِچ پھٹ پئے۔ جیل وِچ قید روزا دا اکھناسی جو حیاتی گاؤندی اے ہر پل۔ جیل دے پہریداراں دے ہولے تے بھارے پیراں پٹھ دی ریت گاؤندی اے۔ جے پتا ہووے گاؤن سُننا کیوں ہے۔ روزا گل دی آزادی دی منگ کریندی ہے۔ اوس لئی اپنی نچی آزادی بے ارتھ اے۔ اوہ ناردی آزادی نوں پورے ویہار دی آزادی مندی اے۔ اوہ قیدی خلقت نوں بلوندی تے اوہناں نوں اپنی ہوند پچھان کراؤندی۔ راسوال وِیہار دا اوہلا لاه وکھاؤندی ہے۔ چالو وِیہار پورھیتاں، کامیاں، کسبیاں دی محنت اُپر جُودے لاہے سر اپنا زور ودھاؤندا ہے۔ روزا آکھدی اے جو رُودے نہیں اوہناں نوں پیریں پیاں بیٹیاں کدیں سہی نہیں ہوندیاں۔ گل خلقت دی آزادی تے برابری تاں کھدی روزا کدیں نا اُمید نہیں ہوندی۔ بندی خانے وِچ بند روزا دی سُر ت سار آزاد اے۔ اوہ سَکھ وِچ اے اندامندی اے۔ آؤندی بھلک دے رنگ ویکھدی اے۔ اپنی ساتھن سوئی نوں چٹھی وِچ لکھدی اے:

“And in the darkness I smile at life, as if I were the possessor of charm which would enable me to transform all that is evil and tragical into serenity and happiness. But when I search my mind for the cause of this joy, I find there is no cause, and can only laugh at myself.”⁽⁶⁾

ویکھو ایس ساگنری داکم اسانوں کتھوں بارھویں صدی توں ویہویں صدی دا پندھ کروا کے مُراج وِچ لیا کھلایا اے۔ سوچیں پایا اے ایس کھیا لڑی نے، ہک پل اندرای کل، بھلک، اجوک نوں جوڑ کے۔ ویلا فرید دا ہووے یاں روزا دا بھاویں اج دا، ماڑے میل دی کتھ اُتھاں دی اُتھاں اے۔ سگوں پہلے توں ودھ ماڑی حالت اے۔ فرید ویلے تڑک شاہی نے جیون اوکھیرا کیتا ہاواہکاں راہکاں دا۔ روزا ویلے راسوالی نے پورھیتاں، مزدوراں دا لہو نچوڑیا ملاں فیکٹریاں وِچ۔ ہُن راسوالی اپنے سکھرتے ہے۔ جے راسوال وِیہار کول ہوندا دکھ دا اُپاء تاں ہُن خلقت سَکھی وسدی۔ ہُن تاں پیڑ ہتھوں گھنی اے کیوں جو فرید تے روزا ورگے جی ناپید ہن۔ راسوالی ہی پیر مُرشد ہے ایس ویلے۔ اپنے تے ست توں وچھنی ہوند نہت وچھوڑا سہندی اے۔ وچھوڑے دے ہوندیاں سَکھ کتھوں ملے۔ جدوں تائیں کرنہار دی کیتی اوس توں کھسی جاسی وچھوڑا نہ ملکسی۔ جدوں تائیں وِیہار میل بند ہے کرنہار تے سانہنہار دی ونڈ رہسی۔ قُدرت دے بنائے جیون دارنگ قُدرت وِیہار اندرای مانیا جاسکدا اے۔ اجیہا سانجھ وِیہار جتھے

سبھ ساواں ہووے۔ قدرت ورگی بھگتی بند یائی دامنڈھ مَول ہووے۔ ایسے جیون دی دُعا دتی ہے فرید نے مُرید نوں:

فرید: (ہتھ چائے نیں) جا۔ انند مان ہر گھڑی۔ اکارن انند۔ ہر پل اکارن انند۔⁽⁷⁾

جیل دی ہنیر کوٹھڑی اندر ایہا سانجھ سکھ ہے روزا داسنگ:

روزا: ہنیری رات اے۔ سنھا اکلایا۔ میں ایس کال کوٹھڑی وچ پئی ہوئی آں۔ تیا ورھا اے جیل

وچ۔ پتھر یلا فرش اے تھلے۔ بھوداستھر۔ پر عجیب سرور اے۔ اچرج ترنگ ہمیش وانگ۔ اک

پل وی واندانہیں۔ کیہ بھیت اے ایس اکارن انند دا۔ خبرے۔۔۔ کیہ۔۔۔۔۔ لگدائے

جیون آپ ای کارن اے۔۔۔⁽⁸⁾

مُرید دی منگ وی دُعا دی ہے۔ کوئی ویہاری لوڑاں دی منگ نہیں اے مرید دی۔ فرید مل

مالکی تے ناں ناویں توں دکھ تھی کے جو سکھ پایا ہے۔ گل خلقت نال جس سانجھ پیار اندر جیون لنگھایا

ہے۔ اوسے سکھ دی دُعا دتی ہے مُرید نوں۔ روزا ترے ورھیاں دی قید کٹ کے دی سکھی اے جیل

اندر۔ ہنیر اتے اکلایا اوس نوں دکھ نہیں دیندے۔ اوہ کلی جونہیں۔ دکھ تاں اکلایا ہے، وچھوڑے دا،

اپنے تت توں دکھ ہوون دا۔ روزا دا ظاہر وجود بند یوان ہے اوہ اصلوں اپنے تت ست نال ہک مک ہے۔

قدرت دا اوہ تت جو گل جیا جُون اندر سانجھا ہے۔ ایہا جیون گل دا جیون ہے ایہا سکھ اکارن انند ہے۔

جو دُعا فرید نے اپنے مُرید نوں دتی اکارن انند مانن دی۔ روزا اوہا اکارن انند پئی ماندی ہے

ہر گھڑی ہر پل۔ ایہہ ہے اکائی دا جیون رنگ۔ جُوہ، جات، دھرم، رنگ، روے دی ونڈول باہرا۔ جس

پل فرید دُعا دتی تے جس پل اوس سکھ نوں روزا نے مانیا دوئے پل ایس ساگٹری اندر ہک ہو جُوے

نیں۔ انج نہیں لگدا جیویں پل تے صدی ہکانیں۔ ویلا اکائی دے رنگ رنگیجے تاں ورھیاں

صدیاں دی باندھوں اُدھر کے جیون سکھ مانے۔ جیون ہے ای انند۔

حوالے:

- * Associate Professor, Institute of Punjabi & Cultural Studies, Punjab University, Lahore
- 1- Najam Hussain Syed- Aaiyan (Lahore: Suheit Kitab Ghar, 2019)9-11.
- 2- Ameer Hassan Sajzi- Fawaid Alfwad, Hassan Sani Nizami, Khawaja (Dehli: Urdu Akadmi, 1992)509.
- 3- Asif Khan, Muhammad- Akheya Baba Farid ny (Lahore: Pakistan Punjabi Adabi Board, 1989)277.
- 4- Najam Hussain Syed- Sardil (Lahore: Suheit Kitab Ghar, 2016)97.
- 5- Rosa Luxemburg, Letters from prison (Berlin:publishing house of the young international.1923)76-77.
- 6- As Above, 55.
- 7- Najam Hussain Syed- Aaiyan,10.
- 8- As Above, 11.